

УДК 378.014.5(4)

Мар'яна Костецька, аспірант кафедри математики,
інформатики та методики їх викладання у початковій школі
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ ВИМІРІ

У статті висвітлено розвиток вищої європейської педагогічної освіти в освітньому вимірі. Розглянуто тенденції, зміст, форми і методи розвитку вищої освіти. Визначено тенденції: перетворення елітарної вищої європейської освіти на загальну; кількісне зростання контингенту студентів та їх мобільності; подовження тривалості обов'язкової освіти; ускладнення структури вищої освіти та урізноманітнення мережі ВНЗ; збільшення та зростання ролі сектору недержавної вищої освіти; професіоналізація вищої європейської освіти; удосконалення системи управління вищою освітою; забезпечення її якості; розробка механізмів інтеграційної політики в галузі вищої європейської педагогічної освіти. Змістовий аспект включає оновлення навчальних планів і програм, модернізацію ефективних форм і методів навчання.

Ключові слова: вища європейська освіта, розвиток, зміст, форми, методи, перспективи, тенденції.

Літ. 11.

Марьяна Костецкая, аспирант кафедры математики,
информатики и методики их преподавания в начальной школе
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

РАЗВИТИЕ ВЫСШЕГО ЕВРОПЕЙСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ИЗМЕРЕНИИ

В статье освещено развитие высшего европейского педагогического образования в образовательном измерении. Рассмотрены тенденции, содержание, формы и методы развития высшего образования. Определены тенденции: превращение элитарного высшего европейского образования на общее; количественный рост контингента студентов и их мобильности; увеличение продолжительности обязательного образования; усложнение структуры высшего образования и расширение сети вузов; увеличение и рост роли сектора негосударственного высшего образования; профессионализация высшего европейского образования; совершенствование системы управления образованием; обеспечение ее качества; разработка механизмов интеграционной политики в области высшего европейского педагогического образования. Содержательный аспект включает обновление учебных планов и программ, модернизацию эффективных форм и методов обучения.

Ключевые слова: высшее европейское образование, развитие, содержание, методы, формы, перспективы, тенденции.

Mariana Kostecka, the postgraduate of Mathematics,
Informatics and methods of their teaching at primary school department of
Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko

DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN THE EUROPEAN EDUCATIONAL DIMENSION

The development of the European Higher Teacher Education in educational dimension are analyzed. Tendencies, content, forms and methods of higher education. The trends: the transformation of elite higher education in the European common; quantitative increase in number of students and their mobility; lengthening the duration of compulsory education; complexity of the structure and diversity of higher education institutions network; increase and the growing role of non-state sector of higher education; professionalization of European higher education; improving the system of higher education; ensuring its quality; develop mechanisms for integration policy in the European Higher Teacher Education. Content aspect includes updated curriculum, upgrading effective forms and methods.

Keywords: European high education, development, factors, preconditions, problems, perspectives.

Постановка проблеми. Глобалізація та модернізація вищої європейської освіти спрямована на загальноєвропейський простір. Розвиток демократичної держави і трансформація всіх сфер життя потребують

значних змін у національній вищій системі освіти, підвищення її якості, оновлення змісту, форм і методів навчання. Бурхливий розвиток різних галузей людської життєдіяльності, інформаційних технологій, розробка мережних інструментів,

інтеграційні й глобалізаційні процеси спричинили формування нових вимог до рівня освіченості молодого покоління в усьому світі [3; 5; 6]. Розв'язання стратегічних завдань під час реформування вищої європейської освіти передбачає оптимальне поєднання теоретичних і практичних здобутків західноєвропейських та українських науковців.

Вочевидь, що сучасне реформування змісту вищої європейської освіти не може бути здійснено без урахування провідних педагогічних ідей, перевірених часом. Цікавим з точки зору якісних зрушень та творчих пошуків у галузі вищої освіти є інтеграційний підхід, який дає можливість більш глибокого розуміння процесів розвитку, їхню зумовленість суспільними, соціально-культурними та іншими чинниками, оцінити їхній стан і напрями еволюції [1; 10].

Конструктивно-критичне вивчення педагогічних ідей, здобутків та організаційних підходів у цій галузі може слугувати науково-методичним потенціалом сучасних освітніх реформ. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у кожній країні Європи й світу йдуть пошуки шляхів покращення якості вищої освіти у відповідності з новими соціально-економічними потребами й очікуваними результатами суспільства [2; 5; 6; 8; 10].

Важливість об'єктивного осмислення розвитку вищої європейської і вітчизняної освіти під кутом зору інтенсифікації Болонського процесу є актуальним і визначається нагальними потребами в реформуванні вищої європейської школи [5, 47]. Отож, недостатня наукова розробленість проблеми зумовили своєчасність і актуальність обраної теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи динаміку наукової та суспільної думки щодо основних тенденцій розвитку європейської вищої освіти, треба відзначити дослідження таких вітчизняних учених, як А. Алексюка, В. Андрущенко, О. Білорус, А. Глузман, Д. Зербіно, М. Михальченко, Л. Пуховська, Ю. Якименко та ін.

Вагомі розробки у галузі європейської освіти належать Г. Артемчук, Б. Головка, С. Калашніковій, В. Луговому, А. Сбруєвій, О. Савченко. Сучасні питання розвитку вищої європейської освіти розробляють українські та зарубіжні компаративісти Г. Єгоров, О. Михайличенко, В. Пронников, І. Тараненко, О. Третяк, Т. Дай, Т. Кайго, А. Келлі, К. Лайсвуд, Д. Лоутон, Т. Моу, С. Парсонс, Д. Харгривз, Дж. Чаб та інші вчені.

Мета статті. Висвітлити розвиток вищої європейської освіти через тенденції, зміст, добір ефективних форм і методів навчання в освітньому вимірі.

Виклад основного матеріалу. Європейський процес, завдяки його особливим досягненням, упродовж останніх декількох років, стає більш відчутною та значущою реальністю для ЄС і його громадян. Перспективи розширення разом з поглибленням відносин з іншими європейськими державами надають цій реальності ще ширших вимірів.

Розвиток освітніх систем зумовлений внутрішніми і зовнішніми чинниками. До внутрішніх належать: збереження національних традицій, історичний та економічний розвиток окремих країн. Серед зовнішніх чинників ми виділяємо ті, які пов'язуються зі світовою спільнотою загалом.

У процесі розвитку систем вищої європейської освіти окреслюється низка провідних тенденцій, а саме: кількісне зростання контингенту студентів та збереження нерівності на міждержавному та міжрегіональному рівні стосовно доступу до вищої освіти; диверсифікація інституціональних структур і форм освіти; фінансові труднощі у діяльності закладів освіти [10, 56].

На сучасному етапі розвитку суспільства вчені пропонують такі складники, які визначають роль і функції вищої європейської освіти: відповідність освіти вимогам сучасності; зростання якості освіти; соціалізація та інтернаціоналізація вищої освіти [8]. Зростання якості освіти посідає стрижневе місце у нашому дослідженні.

Оскільки однією із найважливіших функцій порівняльних педагогічних досліджень є прогностична, а механізмом реалізації цієї прогностичної функції стає виявлення принципів та законів педагогічного явища, що досліджується, то лише знання закону цього явища, дає можливість ймовірно передбачити хід процесу. Знання закономірностей процесу дає змогу виявити стійку тенденцію або спрямованість у змінах системи, а встановлення принципів розглядається як вираження необхідності або закону явища [3; 9].

Тенденції розвитку освіти – це напрями її еволюції, що зумовлюються впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників [6, 67].

У порівняльній педагогіці розглядаються теоретико-методологічні аспекти досліджуваної проблеми. Теоретичне обґрунтування тенденцій ґрунтується на тому, що розвиток освітньої системи здійснюється у напрямках, які забезпечують покращення виконання нею своїх функцій. “Адже згідно з теорією функціональних систем останні йдуть на будь-які удосконалення, перебудови, збурення заради реалізації свого призначення. Тому тенденції освіти щонайперше

зумовлюються її функціями, реалізація яких може мати спонукальні або не спонукальні зовнішні соціально-культурні умови” [6, 70].

Питання про виявлення тенденцій в освітній сфері стає дедалі актуальнішим. У дисертаціях і монографіях В. Глузмана, В. Лугового, Л. Пуховської проаналізовано та узагальнено загальнопланетарні та специфічно-регіональні тенденції розвитку вищої європейської педагогічної освіти, глобальні тенденції (мегатенденції) та підпорядковані ним субтенденції, які зі свого боку поділяються на сукупності ще менш загальних тенденцій. Така ієрархія понять ґрунтується на системному вивченні проблем вищої освіти [4; 6; 7].

Визначення тенденцій в освіті дає основу для її прогнозування і доцільного оновлення, підвищення рівня цілісності, системного управління нею, подолання емпіризму в педагогічній науці і практиці. Адже у “розбудові національної освітньої системи в Україні необхідні науково вивірені підходи, позиції, що визначали б сутність і стратегічні напрями реалізації поставленого завдання” [6, 163]. У зв’язку з цим роль прогнозування безперервно зростає, оскільки воно “становить якісно новий механізм самозбереження людства, нову форму випереджувального відображення” [там само].

Отже, тенденції мають проєктивний характер. Вони визначають напрям розвитку вищої європейської педагогічної освіти не тільки в зазначений період (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), але окреслюють подальші перспективи.

Стосовно вищої школи розглядається подолання межі “між елітарною і масовою вищою освітою”, а також тенденція “до злиття навчальних закладів, що не мали повного статусу вузів” [5].

Аналізуючи розвиток вищої європейської освіти сьогодні, науковці вказують різну кількість явищ, тенденцій, змін та інновацій, які відбуваються на планеті. До головних тенденцій оновлення змісту вищої освіти належить її гуманізація та гуманітаризація. Все більше акцентовано увагу на загально цивілізаційний характер тенденції розвитку вищої європейської педагогічної освіти ХХІ століття: зближення держав через створення спільного економічного, інформаційного, а зважаючи на вимоги Болонського процесу, й освітнього простору Європи; перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій і формування суспільства знань. Ці та інші тенденції висувують як пріоритетні освіту і науку – сфери, що забезпечують розвиток людини і суспільства.

Автори монографії “Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді” розкривають вищу європейську педагогічну освіту через кризу та пошуки революційним і еволюційним шляхами розвитку. Вони наголошують на тому, що є невизначені трансформаційні процеси щодо статусу і ролі вищої школи як соціального інституту ті, які необхідно знімати загальними і специфічними тенденціями методологічного та світоглядного рівня. Серед тенденцій розвитку вищої школи виділяють науково-технічний, гуманітарний прогрес, зв’язок між народним господарством, виробництвом і наукою та освітою, ідентифікацію України себе як регіональної європейської педагогічної цивілізації, євроінтеграційні тенденції [2, 6 – 13].

О. Галус і Л. Шапошнікова висвітлюють принципи, мету, завдання, зміст, структуру вищої європейської освіти та звертають увагу на основні тенденції розвитку як середньої, так і вищої освіти, а саме: демократизація, глобалізація, модернізація, інноваційні технології навчання, які впливають на формування світогляду молоді тощо [3, 14 – 25].

Порівняльний аналіз різних джерел [1; 2; 3; 4; 7; 8; 9; 10] дає підставу виявити загальні для вищої європейської освіти тенденції та їхні специфічні прояви:

1) демократизація суспільства зумовила доступність вищої освіти та збільшення кількості студентів. Дані ЮНЕСКО свідчать: щороку додається приблизно 2 млн. нових студентів. Цей процес властивий не тільки країнам третього світу, де раніше система вищої європейської педагогічної освіти загалом не існувала, тому її постійне розширення є цілковито природним явищем. В останніх населення зростає повільно, тому кількісне розширення студентських контингентів має лише одну причину – збільшення молоді й активного населення, охопленого всіма видами сучасної третинної освіти – класичної і професіоналізованої, університетської і не університетської, коротко- і довготермінової, денної і дистанційної (з максимально високим рівнем наочності), традиційної та віртуальної (основаної на цифрових інформаційних засобах й комп’ютерному моделюванні). За сучасними статистичними даними, кількість студентів денної форми навчання у світі перевищила 84 млн. осіб [11];

2) паралельно до цієї тенденції відбувається споріднене і подібне явище подовження тривалості набування людиною знань, умінь і навичок. Для частини професій вже майже ліквідовано різницю між роботою і навчанням.

Як відомо, у наш час період подвоєння накопиченої людством кількості знань складає приблизно 8 – 10 років. Проте для окремих галузей знань – мікроелектроніки, генної інженерії та ін. – темп подвоєння складає вже місяці, що необхідно від працівників у цих сферах безперервного навчання. Наслідком цього стало формування у європейських країнах частини системи “навчання впродовж всього життя” – позитивного і практично безперервного набуття нових знань, вмінь і навичок. Саме це стало однією із головних передумов стійкого прогресу націй, високої якості життя й успіхів на відкритому світовому ринку товарів і послуг;

3) науково-технічний прогрес є головною причиною тенденції ускладнення структури вищої європейської освіти, урізноманітнення системи закладів, закриття одних профілів і відкриття інших, постійного оновлення навчальних планів і програм, модернізації ефективних форм і методів навчання. Перетворення елітарної вищої освіти на масову зумовило її комерціалізацію. Серед форм навчання ми виділяємо індивідуальну, групову та роботу в парах; очну, заочну та дистанційну. До ефективних методів навчання належать лекції проблемно-пошукового характеру, семінари-дискусії, диспути, ділові ігри “круглі столи”, прес-конференції. З метою зібрання навчального матеріалу з європейської освіти ми застосовували методи “кейс” і “портфоліо”. Майбутні вчителі опрацьовували законодавчо-нормативні і правові документи, конспектували статті, вміщені в навчальних посібниках провідних фахівців з цієї галузі як України, так і закордоння, розробляли заняття з порівняльної педагогіки, складали тестові завдання, обмінювалися досвідом роботи, отриманим на педагогічній практиці. Брали участь в організованих на цю тематику Інтернет-конференціях.

4) в індустріальному суспільстві переважали заклади університетського рівня, в яких поєднувалися навчальний процес з науковим. В умовах високо елітарної вищої європейської освіти більшість випускників готувалася чи безпосередньо до науково-конструкторської роботи, чи до інших занять, де були важливими вміння аналізувати і розв’язувати проблеми на основі саме наукових методів. Рух до суспільства знань зумовив нагальну потребу у вищій освіті і для тих фахівців, які не пов’язані з науковими дослідженнями. Це стало безпосередньою причиною появи вищої професійної освіти. Водночас ВНЗ стали корисними суспільству не лише тим, що навчали молодь. Це явище можна назвати “тенденцією розширення мети і завдань

закладів вищої європейської освіти поза традиційний для них обов’язок”;

5) інтенсифікується явище створення нетрадиційних вищих навчальних закладів, діяльність яких спирається на електронно-цифрове представлення, накопичення і передачу інформації. Поява великої кількості супутників зв’язку зумовила перетворення Інтернету на перспективний засіб дистанційного навчання й основу діяльності так званих “віртуальних ВНЗ”. Попри відсутність стін, вони є справжніми центрами надання освітніх послуг особам, які потребують знань і намагаються підвищити свою кваліфікацію, але перебувають далеко від університетських міст з їхніми ВНЗ, великими бібліотеками, лекторіями та іншими засобами для забезпечення традиційних варіантів навчання;

6) нове інформаційне оточення (Інтернет, супутникове телебачення та ін.) значно ускладнює умови праці викладачів вищої школи, зокрема, й ставить перед ними нові вимоги щодо професійної компетентності та майстерності. Збільшення відсотка осіб з вищою освітою загострює конкуренцію за робочі місця, а явища демократизації й децентралізації спонукають зниженню обсягу державних замовлень на кадри. У розвинених країнах світу державний сектор зайнятості давно поступився обсягом приватному;

7) одна з ознак розвитку вищої освіти на сучасному етапі – народження “інноваційної економіки”, для якої характерно використання високих технологій не як допоміжного засобу отримання прибутків у будь-якому секторі виробництва, а як головного і незамінного засобу прогресу всієї економіки в умовах глобалізації, появи відкритого світового ринку і загострення конкуренції на ньому.

8) перетворення вищої освіти з елітарної на загальну змінює й засади управління. Така освіта більше не може бути монополією урядів, а державного бюджету бракує на її потреби. Тому в управлінні вищої освіти посилюються демократичні тенденції. Відбувається децентралізація, перерозподіл повноважень всередині державних адміністративних структур, зокрема, вони відмовляються від інспекторсько-наглядових функцій і переходять до стратегічно-координаційних; розширюється автономія закладів. В умовах швидкого старіння населення і збільшення витрат на соціальний захист громадян відбувається відносно скорочення призначеної для освіти частини державного бюджету й інтенсифікується необхідність залучення нетрадиційних джерел її фінансування тощо;

9) перетворення вищої освіти з елітарної на загальнопо-новому ставить питання забезпечення якості освіти. Повинні істотно вдосконалитися системи моніторингу і забезпечення якості вищої освіти, оскільки вимога вільного вступу та збільшення відсотка молоді віком 18 – 23 років, що навчається у ВНЗ, нерозривно пов'язана зі зниженням якості знань абітурієнтів. У ВНЗ опиняються і найменш здібні абітурієнти, що ускладнює завдання викладачів – вивести подібний контингент на високий рівень виробничих компетентностей;

10) Україна не пододала проблему відтоку високоосвіченої молоді за кордон, у розвинені країни, де вищий рівень життя і кращі умови для професійного зростання. Часткові втрати молодих науковців є виявом більш широкої тенденції: зростання мобільності учнів, студентів, учителів, викладачів, науковців, нарешті, робочої сили високої кваліфікації в умовах глобалізації економічного життя і зниження бар'єрів між країнами;

Отже, все це дає підставу виділити такі загальні для європейського регіону тенденції розвитку вищої освіти, як:

- перетворення елітарної вищої європейської освіти на загальну;
- кількісне зростання контингенту студентів та їх мобільності;
- подовження тривалості обов'язкової освіти;
- ускладнення структури вищої освіти та урізноманітнення мережі ВНЗ;
- збільшення та зростання ролі сектору недержавної вищої освіти;
- професіоналізація вищої освіти;
- удосконалення системи управління вищою освітою;
- забезпечення її якості;
- розробка механізмів інтеграційної політики в галузі вищої європейської освіти.

Для нашого дослідження важливими є дані порівняльної педагогіки, яка з'явилася за допомогою Міжнародного фонду "Відродження" на чолі з Дж. Соросом [3; 9]. На наш погляд, його уявлення про особливості сучасного суспільно-економічного розвитку заслуговують на увагу освітян та інших науковців в Україні, насамперед, під час пошуку стратегій модернізації вищої європейської освіти.

Отже, ми висвітлили проблему розвитку вищої європейської педагогічної освіти на основі тенденцій, змісту та добору ефективних форм і методів навчання.

Література

1. Андрущенко В.П. та ін. Науково-освітній

потенціал нації: погляд у XXI століття. / В.П. Андрущенко [за ред. В.М. Литвина] – К.: Навч. книга, 2003 – 218с.

2. Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді: монографія / кол. авт.: М. Михальченко (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська та ін. – К.: Педагогічна думка, 2012.– 320 с.

3. Галус О.М. Порівняльна педагогіка: навч. посібник / О.М. Галус, Л.М. Шапошнікова. – К.: Вища школа, 2006. – 215 с.

4. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование, опыт системного исследования: Монография. / А.В. Глузман. – К.: Видавничий центр "Просвіта", 1996. – 312 с.

5. Журавський В.С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В.С. Журавський, М.З. Згуровський. – К.: Політехніка КТУУ, 2003. – 195 с.

6. Луговий В.І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методологічний аспект): Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. / В.І. Луговий – К., 1995.

7. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності / Л.П. Пуховська – К.: Вища школа, 1997. – 179 с.

8. Савченко О.Я. Початкова освіта за рубежем / О.Я. Савченко // Дидактика початкової освіти: підручн. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

9. Сбруєва А.А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-і роки ХХ – початок ХХІ ст.): монографія / А.А. Сбруєва.– ВАТ "Сум. обл. друк", вид. "Козацький вал", Суми: 2004.– 500с.

10. Якименко Ю. Кредитно-модульна система як важлива складова інтеграції вищої освіти України до загальноєвропейського освітнього простору / Ю. Якименко // Вища школа. – 2004. – №1. – С. 50 – 62.

11. UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization). – Statistical Yearbook, 1999. – Paris.

References

1. Andrushchenko V.P. & V.M. Lytvyna (2003). *Naukovo-osvitnii potentsial natsii: pohliad u XXI stolittia. [Scientific and educational potential of the nation, look in the XXI century]*, Kyiv: Navch. knyha, 218 p. [in Ukrainian].

2. Mykhalchenko M., Andrushchenko T., Baranivskiy V., Bulvinska O. (2012). *Vyshcha shkola yak sotsialnyi instytut i mekhanizm sotsializatsii*

- molodi: monohrafiia [High School as a social institution and mechanism of socialization of youth monograph]*, Kyiv: Pedagogichna dumka, 20 p. [in Ukrainian].
3. Halus O.M., Shaposhnikova L.M. (2006). *Porivnialna pedahohika: navch. posibnyk [Comparative education: teach. manual]* Kyiv: Vyscha shkola, 215 p. [in Ukrainian].
4. Hluzman A.V. (1996). *Unyversytetske pedahohycheske obrazovanye, opyt systemnoho issledovanyia: Monohrafiia. [University pedagogical education, experience of system research: Monograph.]* Kyiv: Vydavnychiy tsentr "Prosvita", 1996, 312 p. [in Ukrainian].
5. Zhuravskiy V.S., Zghurovskiy M.Z. (2003). *Bolonskyi protses: holovni pryntsyipy vkhodzhennia v Yevropeiskiy prostir vyshchoi osvity [Bologna Process: the main principles of joining the European Higher Education Area]* Kyiv: Politekhnika KTUU, – 195 p. [in Ukrainian].
6. Luhovyi V.I (1995). *Tendentsii rozvytku pedahohichnoi osvity v Ukraini (teoretyko-metodolohichniy aspekt): Dys. kand. ped. nauk: 13.00.01., [Trends in Teacher Education in Ukraine (theoretical and methodological aspect): Dis. candidate. ped. Sciences: 13.00.01.]*, Kyiv. [in Ukrainian].
7. Pukhovska L.P. (1997). *Profesiina pidhotovka vchyteliv u Zakhidnii Yevropi: spilnist i rozbizhnosti [Teacher training in Western Europe: similarities and differences]* Kyiv: Vyscha shkola, 179 p. [in Ukrainian].
8. Savchenko O.Ia. (2012). *Pochatkova osvita za rubezhem [Primary education abroad] Dydaktyka pochatkovoї osvity: pidruchn.* Kyiv.: Hramota, 504 p. [in Ukrainian].
9. Sbruieva A.A. (2004). *Tendentsii reformuvannia serednoi osvity rozvynenykh anhlovnykh krain v konteksti hlobalizatsii (90-i roky KhKh – pochatok KhKhI st.): monohrafiia [Trends reform of secondary education developed English-speaking countries in the context of globalization (90 years of XX – beginning of XXI century.): Monograph]*, VAT "Sum. obl. druk", vyd. "Kozatskyi val", Sumy, 500 p. [in Ukrainian].
10. Iakymenko Yu. (2004). *Kredytно-modulna systema yak vazhlyva skladova intehratsii vyshchoї osvity Ukrainy do zahalnoievropeiskoho osvitnoho prostoru [ECTS system as an important part of higher education integrate Ukraine into the European educational space]* Vyscha shkola., №1., pp. 50 – 62. [in Ukrainian].
11. UNESCO (1999). *(United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) [UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)]*, Statistical Yearbook, Paris [in France].

Стаття надійшла до редакції 26.02.2017

“Будь-яке навчання людини, є не що інше, як мистецтво сприяти прагненню природи до свого власного розвитку”.

Йоганн Генріх Песталоцці
видатний швейцарський педагог-новатор

“Наука ніколи не була і не буде закінченою книгою. Кожен важливий успіх задає нові питання. Будь-який розвиток виявляє з часом усе нові й глибші труднощі”.

Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття.
Лауреат Нобелівської премії 1921 року

“... Один із секретів педагогічної творчості в тому, щоб пробудити у викладача інтерес до пошуку до аналізу власної роботи.”

Василь Сухомлинський
український педагог, публіцист

